

Kraków, 18. listopada 2022 r.

Dr hab. Jacek Gądecki, prof. AGH
Katedra Studiów nad Społeczeństwem i Technologią
Wydział Humanistyczny
AGH w Krakowie

Recenzja
dysertacji doktorskiej mgr Zuzanny Neuve-Église

Uwagi ogólne

Przedstawiona do recenzji praca doktorska mgr Zuzanny Neuve-Église pt. *Konstruowanie metropolii. Pomiedzy instytucją a przestrzenią społeczną narracji – przypadek Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii* liczy 495 stron, zaś na jej strukturę składają się: wstęp, pięć, rozbudowanych rozdziałów, podsumowanie oraz aneksy (w tym m.in. spisy rozmówców z wywiadów wykorzystanych w analizowanych dziennikach, drzewo kodowe użyte do analiz a także dokumenty wyznaczające strategiczne ramy konstruowania GZM) bibliografię oraz spisy wykresów, tabel, diagramów i rysunków.

Artykuł 187 ustawy prawo o szkolnictwie wyższym, w ustępach 1 i 2 określa cechy konieczne dla oceny wartości pracy doktorskiej, którymi są: wykazanie się ogólną wiedzą teoretyczną kandydata w dyscyplinie, umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

W pracy Zuzanny Neuve-Églis wszystkie te trzy elementy są wyraźnie widoczne, zwłaszcza w punkcie pierwszym i drugim:

1. Bardzo dobre rozeznanie Autorki w klasycznych i współczesnych teoriach z szeroko rozumianych studiów miejskich. Autorka nie tylko swobodnie porusza się w literaturze przedmiotu, ale też formułuje własne stanowiska w debatach naukowych w ramach tych, kluczowych dla tematyki badań własnych, obszarów. Dotyczy to

zarówno klasycznych dla tego obszaru debat, jak i najbardziej aktualnych wątków i polemik dotyczących zasadniczych dla pracy obszarów problemowych.

2. Ambitnie zarysowane cele badawcze, które polegają nie tylko na odtworzeniu dyskursu prasowego dotyczącego procesów metropolizacji, ale także zidentyfikowanie i rozpoznanie sposobów ramowania metropolii i procesów metropolizacji przez różnych aktorów. Na uwagę zasługuje zaplanowanie badań własnych, łącznie z precyzyjnym sformułowaniem problemów badawczych, pytań badawczych oraz zastosowaniem metod i technik badawczych. Na szczególne podkreślenie zasługuje niezwykle rzetelnie przeprowadzona analiza zebranych danych w oparciu o wykorzystanie CAQDA w modelu mieszanym (ilościowo-jakościowym).
3. Podkreślam znaczenie tematu pracy, choć nie do końca uważam, że jest to praca o absolutnie oryginalnym charakterze. Zdecydowanie pojawiają się w niej wątki oryginalne: po pierwsze, w odniesieniu do przyjętego założenia wyjściowego, a więc uznania, że proces metropolizacji zachodzi nie tylko na poziomie przestrzennym i materialnym, ale także w przestrzeni symbolicznej, w której metropolii kształtowana w sposób dyskursywny. Po drugie, samo pojęcie „dyskursu metropolitalnego” jest autorską propozycją mgr Neuve-Églis. Myślenie w kategoriach trialektyki przestrzennej, co zresztą sama Autorka wskazuje, jest ważną częścią badań nad fenomenem miasta. Jej praca stanowi dobry przykład praktycznego wykorzystania takiego trialektycznego podejścia. Podkreślam ponownie, że wyjściowa teza została pozytywnie zweryfikowana w toku rzetelnych i imponujących badań, które robią wrażenie nie tylko wtedy, gdy mowa o skali pozyskanego materiału, ale także sposobie jego analizy.

Ponadto zauważyć należy, że mgr Neuve-Églis kompetentnie podejmuje w odpowiednich częściach pracy problematykę miejską i dyskursywną. Skutecznie buduje swoją analizę wychodząc od skonstruowanego przez siebie pojęcia „dyskursu metropolitalnego” wskazując na rolę dyskursów o przestrzeni i miejsca jako elementów sprawczych posiadających potencjał wytwarzania struktur i działań społecznych. W głębszym sensie sięga do kategorii „miejsca” jako łącznika między tym co fizyczne i materialne, a tym co emocjonalne dostępne właśnie poprzez reprezentacje. Autorka wykazuje się bardzo dobrą

znajomością tych kontekstów, jak i umiejętnością powiązania ich z badanymi przez nią zjawiskami.

Strona formalna pracy jest bardzo dobra – zarówno jeżeli oceniać strukturę pracy, jak stosowany język. Struktura jest bardzo czytelna, logiczna, poszczególne problemy – zarówno w części teoretycznej, jak i w prezentacji wyników badań - są przedstawione w sposób kompleksowy i wyczerpujący. Język jest precyzyjny i właściwy dla dyscypliny. Bibliografia obejmuje pozycje zarówno najnowsze, jak i obficie czerpie z klasycznych tekstów socjologicznych.

Z tego powodu postrzegam niniejszą dysertację jako ważną pracę dla subdyscypliny socjologii, jaką pozostaje socjologia miasta.

Uwagi szczegółowe

Rozdział 1. stanowi rozbudowane i kompleksowe wprowadzenie do przyjętego problematyki badawczej konceptualizując zjawisko metropolizacji i ściśle powiązane z nim pojęcia „metropolii” oraz „obszaru metropolitalnego”. Sporo miejsca Autorka poświęciła wymiarowi instytucjonalnemu zjawiska metropolizacji wskazując, że „kwestia instytucjonalizacji obszarów metropolitalnych jest procesem trudnym i naznaczonym konfliktami” bowiem „pociąga ona za sobą nie tylko naruszenie tradycyjnej, zastanej struktury terytorialnej, odzwierciedlającej jednocześnie strukturę polityczną opartą na właściwych jej grupach interesu, ale także strukturę społeczną zakorzenioną w świadomości mieszkańców” (paragraf 196 pracy). Przyjęcie dyskursywnej perspektywy możliwe jest dzięki wskazaniu roli społecznego poparcia dla działalności instytucji metropolitalnych oraz „uspołecznienia” metropolizacji, a więc znaczenia tego procesu w świadomości mieszkańców. Jak słusznie zaznacza Autorka, odwołując się do celu pracy obszary metropolitalne pełnią „rolę centrów władzy gospodarczej, ale także, co ważne z perspektywy problemu kreowania obrazu medialnego, centrów wywierania wpływu i tworzenia opinii” (paragraf 186 pracy).

Rozdział 2. to z kolei teoretyczna refleksja na temat roli dyskursu w kształtowaniu symbolicznego wymiaru metropolizacji i metropolii, a więc przestrzeni symbolicznej. Autorka w sposób przekonujący udowadnia że dyskurs pełni ważną rolę nie tylko w wytwarzaniu rzeczywistości, ale również w objaśnianiu mieszkańcom elementów

społecznej przestrzeni metropolii. Autorka sięga tutaj do różnych źródeł i inspiracji szeroko odwołując się do dwóch zasadniczych grup zagadnień:

- zagadnienia wytwarzania przestrzeni, tym kategorii kluczowych w egzystencjalnych podejściach do przestrzeni, takich jak miejsce, przestrzeń symboliczna, wytwarzanie miejsca. Tutaj bardzo dobrze oceniam nasycony teoretycznie podrozdział *Kategoria przestrzeni społecznej i miejsca oraz proces ich wytwarzania*, który prezentuje wiele perspektyw badaczach i koncepcji teoretycznych od klasycznych, po współczesne.
- roli języka w kształtowaniu rzeczywistości społecznej (i przestrzennej) zwłaszcza w kategoriach dyskursu (w tym krytycznej analizy dyskursu). W tej części rozdziału zwracam uwagę na podrozdziały *O komunikowaniu i twórczej roli języka w kreowaniu znaczeń kulturowych*, który w moim przekonaniu jest aż nadmiarową analizą roli języka w naukach społecznych oraz ważny i dobrze przygotowany podrozdział *Teoretyczne podstawy koncepcji dyskursu – dyskurs a społeczne tworzenie rzeczywistości*, w którym Autorka wskazuje właśnie na KAD oraz znaczenie elit symbolicznych w kształtowaniu praktyk dyskursywnych. Jak słusznie podkreśla kluczowe znaczenie ma dla Niej „możliwość zaszeregowania dyskursu publicznego (prasowego) do praktyk społecznych i instytucjonalnych, które mają pewien potencjał jako praktyka dyskursywna do wytworzenia własnej wizji rzeczywistości oraz jej legitymizacji i normalizacji dzięki specyfice odbioru masowego oraz statusie podmiotów dyskursu jako ekspertów, przedstawicieli elit symbolicznych” (paragraf 299 pracy).

Ważnym, z punktu widzenia oryginalności pracy, elementem pozostaje wprowadzenie przez Autorkę kluczowego dla niej pojęcia „dyskursu metropolitalnego”, który - na bazie wcześniejszej swojej publikacji - opisuje jako „dyskurs należący do kategorii transdyskursywnych” (podobnie jak dyskurs miejski), gdyż „metropolia jako przedmiot odniesienia pojawia się w wielu innych dyskursach, na przykład dyskursie naukowym, politycznym, medialnym, promocyjnym czy urzędowym” (paragraf 335) oraz, w związku z tym wyodrębnienie trzech istotnych aspektów tego dyskursu, tj. 1) medialnego, 2) publicznego oraz 3) politycznego (paragraf 337 pracy). W moim przekonaniu ta propozycja skutecznie pozwala jej na łączenie w dalszych częściach pracy podejścia oddolnego (obywatelskiego) i odgórnego (instytucjonalnego) w procesach kształtowania GZM.

Rozdział 3. ma charakter opisowy i jest istotny dla nakreślenia kontekstu badań. Autorka prezentuje proces powstawania obszaru metropolitalnego oraz jego instytucjonalne zaplecze (w postaci Górnośląskiego Związku Metropolitalnego oraz Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii). To pozwala na przybliżenie różnych wymiarów tego procesu: od zjawisk społecznych, przez gospodarcze po kulturowe. Odniesienia do wcześniejszych ustaleń naukowych pozwalają Autorce na wstępną kategoryzację istotną dla interpretacji badanych tekstów publicystycznych. Istotnym z punktu widzenia krytycznego i teoretycznego wymiaru pracy elementem tego rozdziału pozostaje podrozdział zatytułowany *Miasto jako wytwór dyskursu: tożsamość miasta a wizerunek w narracji promocyjnej*, w którym Autorka, w oparciu o dobry przegląd literatury, zderza ze sobą elementy tożsamościowe (sięgając m.in. do psychologii środowiskowej) z elementami marketingu miejskiego i marketingu miejsca. To, w moim przekonaniu ważny wątek, który być może warto byłoby przesunąć do rozdziału 1.

Rozdział 4. stanowi rozdział otwierający drugą, badawczą część rozprawy doktorskiej. To moment przejście od teorii do, w tym przypadku, podstaw metodologicznych pracy. W rozdziale przedstawiono: cel, przedmiot badań, sformułowano pytania badawcze. W ramach rozdziału dokonano także wstępnej propozycji podziału gatunkowego tekstów w oparciu o kryterium podmiotowe (tu ważne rozróżnienie na materiały dziennikarskie oraz niedziennikarskie, tzn. komentarze i opinie czytelników). Ciekawym fragmentem tego rozdziału pozostają wnioski z badania pilotażowego, Autorki, obejmującego analizę treści dokumentów strategicznych pochodzących z gmin-członków GZM i będącego bezpośrednią inspiracją do podjęcia pogłębionych badań. Tu warto zwrócić uwagę na dwa ważne fenomeny opisane przez Autorkę, tj. relatywnie niewielki i późny udział wątków metropolitalnych w strategiach gminnych oraz rywalizacyjne wątki dotyczące przewodniej roli wybranych miast na prawach powiatu w związku.

Rozdział 5. stanowi prezentację wyników badań jakościowych w podziale na trzy wyraźnie wyodrębnione i obszerne podrozdziały. Podział ten uznaję za użyteczny nie tylko z perspektywy Autorki, ale i czytelnika pracy. W proponowanym schemacie Autorka przechodzi od analizy ilościowej treści (podrozdział 5.1.), przez jakościową analizę treści (5.2.), po analizę ramowania (podrozdział 5.3.), każdy z podrozdziałów opatrując dodatkowo krótkim podsumowaniem.

Uważam, że sposób uporządkowania i kategoryzowania zgromadzonego i analizowanego materiału jest wystarczający i funkcjonalny. Dobrym i wartościowym pomysłem badawczym było wyodrębnienie i uwzględnienie komentarzy i opinii czytelników forów. choć, jak zastrzega „analiza procesu recepcji przedstawień metropolii ograniczy się jedynie do analizy treści pojawiających się epizodycznie komentarzy i opinii czytelników badanych periodyków” to jednak - jak słusznie zauważa - opierając się na tych danych możemy zaobserwować to, jak reprezentacje metropolii mogą oddziaływać na różne elementy postaw mieszkańców zarówno wobec obszaru metropolitalnego, jak i instytucji nim zarządzających (paragraf 376 pracy). Dodatkowo, Autorka zdecydowała się także na analizę ilościową aktorów zaangażowanych w kreowanie metropolii, różnicując ich ze względu na charakter instytucjonalny i poziom działania: od regionalnego po europejski (patrz: podrozdział 5.1.2 *Podmioty dyskursu o metropolii w wywiadach i debatach*)

Druga i trzecia część rozdziału analitycznego opiera się na przedstawieniu wyników jakościowej analizy treści, w tym sensie jest, wraz z analizą ramową, najbardziej interesującą mnie częścią rozprawy. W trzeciej części rozdziału analitycznego za orientację metodologiczną posłużyła analiza ramowania rozumianego przez Autorkę jako proces hierarchizacji i doboru informacji, które biorą udział w konstruowaniu reprezentacji społecznych metropolii, z uwzględnieniem trzech funkcji, tj. 1) definiowania problemów 2) formułowania ocen oraz 3) prezentowania proponowanych rozwiązań. Analizy w tej części są szczególnie istotne, zwłaszcza w części 5.2.2. (*Metropolia jako przestrzeń życia*) z wątkami demograficznymi, migracyjnymi i wiedzą o metropolii oraz części 5.3., gdzie pojawiają się pogłębione analizy ram w tym ramy konfliktu oraz dominujących metafory wojny, gry, spektaklu, sportu (na str 416-417). Sposób przedstawiania metropolii jako GZM o w dużej mierze opierał się na ramie konfliktu, z wyjątkiem samego powołania związku, kiedy można było zaobserwować w badanym materiale ramę szansy. Ważne jest też wskazanie na relacje władzy samorządowej i czwartej władzy: dziennikarze dążyli do wzbudzenia zainteresowania i oddolnego poparcia mieszkańców regionu dla kwestii metropolitalnej wywierając nacisk na polityków, by Ci tworzyli lepsze warunki życia dzięki powołaniu silnej instytucji metropolitalnego zarządzania.

W kontekście części drugiej chciałbym, podkreślając skalę i formę analizy, zwrócić uwagę na raczej deskryptywny niż krytyczny charakter analiz Autorki. Sugerowanie

zastosowania KAD wskazywałyoby na bardziej pogłębioną i silniej teoretycznie opracowaną analizę, pogłębienie wątków konfliktowych i rozbudowanie analiz metafor. Myślę, że nie w pełni został tu wykorzystany potencjał krytyczny oraz możliwości jakie daje wspierana komputerowo analiza treści.

Szukałem też ramy teoretycznej służącej opisaniu samych procesów i wydaje mi się, że ciekawym punktem odniesienia do analizowanych procesów pozostaje specyficzne dla analiz neostrukturalnych podejście SAF. Teoria SAF (*strategic action fields*) silnie opiera się an działaniach i jest zakorzeniona w neoinstytucjonalizmie: podstawowymi jednostkami zbiorowego działania w społeczeństwie. Pole działań strategicznych to porządek społeczny w skali *mezo*, a więc świetnie nadający się do analiz procesów metropolitalnych.

W ramach SAF aktorzy (zarówno indywidualni, jak i zbiorowi) wchodzą w interakcje, wiedząc o sobie nawzajem, zgodnie ze zbiorem wspólnych ustaleń dotyczących celów pola, relacji w polu (w tym tego, kto ma władzę i dlaczego) oraz zasad pola. Ważne są także podstawowe jednostki tej teorii, a więc m.in. elementy. Są one następujące: m. in. aktorzy tacy jak podmioty dominujące, oraz rywalizujące o pole a także jednostki zarządzające, kategorie takie jak umiejętności społeczne, czy ważne momenty służące formowania nowego pola takie jak egzogeniczne wstrząsy, rozerwania pola, początki i epizody sporu/ów oraz rozstrzygnięcie. Uważam, że użycie SAF pozwoliłoby wzmocnić analityczno-teoretyczny wymiar pracy.

Wniosek

Podsumowując uwagi zawarte w recenzji nie mam wątpliwości, że praca mgr Zuzanny Neuve-Églis ma charakter rzetelnie przeprowadzonego rozwiązania ważnego problemu naukowego, przy okazji którego Doktorantka wykazała się zarówno ogólną oraz specjalistyczną wiedzą teoretyczną w zakresie nauk socjologicznych, jak i umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Recenzowaną dysertację oceniam jednoznacznie pozytywnie i na podstawie przedstawionej argumentacji zgodnie z art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo oszkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r., poz. 85 z późniejszymi zmianami)

wnoszę do Rady Naukowej Dyscypliny Nauki Socjologiczne Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie mgr Zuzanny Neuve-Église do publicznej obrony pracy i dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Jacek Gądecki